

NAISVANGIT

SONJA SAARIKOSKI

SILTALA

NAISVANGIT

NAISVANGIT

SONJA
SAARIKOSKI

RIKOLLISUUDEN
KEHÄ
MAAILMAN
ONNELLISIMMASSA
MAASSA

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ SILTALA – HELSINKI

Tämä kirja on nonfiktiota. Vankilassa olleiden naisten nimet on muutettu heidän yksityisyytensä suojaamiseksi, mutta tapahtumia, sitaatteja, ajatuksia tai tunteita ei ole keksitty, vaan ne perustuvat kirjailijan vuosien ajan tekemään tiedonhankintaan. Lisää kirjan tekemisen vaiheista ja periaatteista voi lukea jälkisanoina.

Pitkäjänteisen työn mahdollistamisesta kiitän Koneen Säätiötä, joka myönsi kirjalle kahden vuoden apurahan. Kirjan viimeistelyn mahdollisti Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö JOKES.

4. painos

© Sonja Saarikoski

Painettu EU:ssa

ISBN 978-952-388-071-9

Kaikella mitä ihminen kokee on alkunsa ja loppunsa kehossa.

– Olga Tokarczuk: Alku ja muut ajat

Hiukset hulmuu tuules

Pidätellää henkee

Ei kuolla koskaa

Venytetään hetkee

Ei meitä tänne kaivattu

Oma tila piti raivata

Perusteisiinsa purkaa

Takas alussa lopulta

– Julma Henri: ”Kaikki mitä meillä on”

Henkilöt

Paula

Sanna – Paulan tytär

Eveliina – Paulan tytär

Tarja – Paulan ystävä siviilistä

Anna – Paulan ystävä vankilasta

Matilda – Paulan tuttu vankilasta

Ronja – Paulan ystävä vankilasta

Rami – Paulan ystävä koulukodista

Marja – Paulan tuttu menneisyydestä

Elisabeth – Paulan tuttu vankilasta

Nelli – vankeusvanki Hämeenlinnan uudessa vankilassa

Julia – pitkäaikaisvanki Hämeenlinnan uudessa vankilassa

Aava ja Eeva-Leena – Nellin ja Julian osastokavereita

Kassandra – yksi Hämeenlinnan uuden vankilan ensimmäisistä vangeista

Maisa – Kassandran osastokaveri

Ellu – Kassandran osastokaveri suljetulla

Sabrina S. – tutkinta- ja myöhemmin vankeusvanki Hämeenlinnan ja Vanajan vankiloissa

Alisa – Sabrina S.:n ja myöhemmin Kassandran osastokaveri

Sabrina N., Riitta, Mary, Victoria, Liina ja Emma – Sabrina S.:n ja Alisan osastokavereita tutkintavankiosastolla

Nora – Tuhopoltosta tuomittu vanki, joka maalasi Hämeenlinnan vanhan keskusvankilan seinään pastissin Dalín teoksesta *Muiston pysyvyys*

Ista Laitinen – pakkolaitosvanki Hämeen linnassa 1960-luvulla

Tuomo Kärjenmäki – Hämeenlinnan vankilan johtaja kirjan tapahtuma-aikaan

Kaisa Tammi – Vanajan vankilan ja Hämeen yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja kirjan tapahtuma-aikaan

2020

Nelostie, lokakuu 2020

Paula on autonaisia. Siviilissä yksi ensimmäisistä hankinnoista on tavannut olla auto. Mersuja, Volvoja, mitä milloinkin. Kunhan ei ole aivan pieni. Tavaroiden pitää mahtua, vaatesäkkien, huonekalujen, posliinisten astioiden pelkääjän paikan jalkatilassa.

Ajaminen on jotain muuta kuin odottelua tienristeyksissä. Kaiuttimissa musiikki, edessä kivetön tie ja hohkaava tupakka, omassa autossa ohituskaistaa määränpäähän. Hetki, kun kaikesta saa päättää itse: nopeudesta (yli rajoituksen), musiikista (ei 70-luvun Dannya eikä metallia), lähteäkö ajamaan, vaikka sivupeili heiluisi yhden kiinnittimen varassa (kyllä). Samalla voi hoitaa unohtuneet asiat. Kirjoittaa tekstiviestejä, viilata kynnet, syödä lounasta tai aamupalaa.

Taustapeiliin kiinnitetty musta strassiristi kimaltaa katuvalojen kelmeässä valossa. Wunderbaumin vanilja sekoittuu tupakkaan ja pinkin tuoksukortin trooppiseen esanssiin. Kortissa lukee Crossroads.

Paula kailottaa puhelimeen:

”Pitää saada ripset laitettua, se onki ihan hyvä, sano vaikka maanantai, tiistai, mikä nyt käy. Olisko vaikka joku ilta-aika parempi vai miten?”

”Nehän saattaa istua vaikka yöllä niitä kuulusteluja, oon minäki ollu joskus yöllä kuulustelussa...”

”Oonhan mä ollu oikeudessaki yöyheltä niin, siel alko jo niin väsyttää, et emmä enää ymmärrä mitään. Aivan väsyny. Aamuyheksästä istuttiin, kello oli yks yöllä, nyt alkaa jo vähän nukuttaan, ku ei pysy enää kärryillä missään. Jauhetaan koko ajan samoja asioita...”

”Niinnii, mä soitan sulle sit, ni nähellään sit myöhemmin.”

”Joo mä soitan no ni moi.”

Mersu on vanha, vuodelta 2001, mutta moottori käy sitkaasti. Se ei luovuta. Ulkokuori on vähän kolhiintunut, mutta ei sillä ole väliä. Auto on elämää nähneen näköinen, niin kuin Paula itsekin.

Tie on tuttu. Sen läheisyydessä on tapahtunut ja ollut hiljaista. Sellin hiljaista, ovien aukeamista edeltävät tunnit, jotka olisi parempi nukkua, jos vain pystyisi. Kivitalossa, poliisivankilassa, rundissa, konttiputkassa, epävarmana siitä, milloin pääsee pois. Poliisiauton perällä, ehkä pahoinpideltynä tai pahoinpidelleenä.

Paula on matkustanut tätä tietä putkaan erilaisista syistä. Aina syytä ei ole edes ollut, ainakaan niin, että hän olisi ollut siitä tietoinen.

Edellisenä iltana Paula istui olohuoneensa vaaleaksi lakatulla parkeetilla ja katsoi vanhoja valokuvia. Pitkät mustat hiukset, pooloneule, korvarenkaat, rannekoruja, kissamaiset silmälasit, huoliteltu meikki. Vasemmassa nimettömässä tatuoituna muisto epäonnistuneesta, lyhyeksi jääneestä avioliitosta, kaiken kaikkiaan viidennestä.

Häntä on sanottu Kaija Koon näköiseksi. Jostain syystä hän kiinnittää katseet ja jää mieleen. Se on joskus vähän kiusallista: ihmiset tunnistavat ja haluavat jutella, eikä hänellä usein ole aavistustakaan, keitä he ovat.

Kuvia oli monelta vuosikymmeneltä. Paulan pikkuruinen mummo sinisessä huivissa ja ruusukuvioisessa paidassa. Nuori Paula kosmetologikoulussa tehdyissä meikeissä, yllään *I want you for U. S. Army*

-paita. Sukulaisia Paulan vanhimman tyttären häissä. Kirkkaansininen, ylivalottunut otos pientä vauvaa pitelevästä Eveliinasta, joka muistutti hämmentävän paljon Paulaa nuorena. Hämeenlinnan van-
kilan osasto, jossa naiset istuivat suuren pirttipöydän ääressä. Kuva
entisestä miehestä, joka puukotettiin kuoliaaksi yli sadalla puukon-
iskulla.

Vanhin kuva Paulasta oli melkein viidenkymmenen vuoden
takaa. Pieni pitkätukkainen tyttö kukallisessa paidassa ja valkeassa
vekkihameessa hymyili leveästi. Alhaalta puuttui hammas.

Toisessa kuvassa Paulalla oli lyhyet mustat hiukset, leuka pys-
tyssä, sulkeutunut katse ja kädessä puoliksi poltettu tupakka. Kuvan
taakse joku oli kirjoittanut koukeroisella käsialalla: *Lähtenyt sairaa-
lasta 30.6.-83. Lähtenyt ilmeisesti Ruotsiin!*

Poliisille toimitettuun virka-apupyyntöön kirjattiin:

*Poliisilta saatujen tietojen mukaan Paula olisi lähtenyt 1.7. Ruot-
siin Asko Laitisen kyydissä. Auto on todennäköisesti punainen Eskort
ja rekisteri HUP-5. Aikaisemmin Paula on toimitettu kaksi kertaa
poliisin toimesta sairaalaan ja molemmilla kerroilla tytön käyttäyty-
minen on ollut hyvin väkivaltaista. Paulalla on epilepsia, jonka yhtey-
dessä hän saattaa olla väkivaltainen.*¹

Saattaa olla väkivaltainen... Olikohan se sama kerta, kun hän
kävelytti hoitajan metsäpolkua edemmäs, ja kun he olivat tarpeeksi
kaukana, hän sanoi, että nyt lähet vittuun siitä tai sulle käy huonosti,
tai jotain sen suuntaista?

Paulan olohuoneen järjestely oli kesken. Lamppu ei roikkunut
katossa eikä roikkuisikaan. Pian poliisien käytyä asunnolla vuok-
ranantajat olivat ilmoittaneet tarvitsevansa sen omaan käyttöönsä.
Paula yritti selittää käynnin johtuneen parisuhdeväkivallasta enti-
sessä suhteessa, mutta se ei auttanut. Olisi muutettava pois.

Tv-tasolla lojui lakkapurkkeja, hajuvesiä ja pullo kynsilakan-
poistoainetta. Mustalla, päättömällä miesveistoksella roikkui kaulas-

sa hopeisia koruja. Monet tämän asunnon tavaroista Paula myisi pois, mutta torso lähtisi mukaan uuteen kotiin, kun sellainen löytyisi.

Tämänkin löytäminen oli hankalaa. Paula vapautui suoraan suljetulta osastolta. Vankilassa oli mennyt yli neljä vuotta. Käteen annettiin junalippu.

Hän etsi asuntoa monta kuukautta. Saatuaan avaimet hän otti itsestään selfien. Uupuneet kasvot, taustalla yksi kassi.²

Moni asia oli elämässä tuntunut lähes mahdottomalta, mutta rikollisuuden oppiminen oli Paulalle helppoa. Niin kuin visionääri-
nen valokuvaaja näkee valon, värin ja tilanteet asetelmana, taitava arkeologi metsälaitumen rautakautisena kylänä ja pätevä toimitaja ihmisten sattumanvaraiset puheet sitaatteina, Paula näki hetket mahdollisuuksina tehdä rikoksia.

Jos hän joskus oli haaveillut jostain muusta, enää aikuisena hän ei juurikaan tavoitellut menestystä kuin sen maailman sisällä. Oli todellisuus, jossa häntä arvostettiin ja kunnioitettiin, ja toinen, joka sijoitti hänet paarialuokkaan. Hänen elämänsä tapahtui paikoissa ja tilanteissa, joita ei suurimmalle osalle ollut olemassa. Normaali sijaitti keskiluokkaisten raamien ulkopuolella, siellä, missä kunniaa sai tuomalla hotellihuoneeseen naisia miesrikollisille.

Lapsilleen, sitten kun he alkoivat ymmärtää, hän kertoi lähtevänsä töihin. Joskus he sanoivat: äiti, me tiedetään, mitä sä oot tehny. Paula muistaa vastanneensa: ne ovat vain kirjoituksia. Ei kaikki ole totta.

Hän tiesi piiriensä menestyjät, tavat ja paikat ja sen, miten rahaa saa nopeasti ja tarpeeksi. Aseita pystyi hankkimaan, kun tunsikin oikeita ihmisiä, teki oikeita asioita ja osasi kysyä oikeasta paikasta. Prostitiutiorinkiä oli mahdollista pyörittää, kun riittävä määrä arvostettuja rikollisia oli omalla puolella. Paulaa ei koskaan tuomittu parituksesta, vaikka poliisi vaikutti tietävän, mitä hän puuhasi. Todisteet

eivät riittäneet, eivätkä naiset puhuneet, vaikka hän kävi vuokraamis-
saan asunnoissa taajaan. Vaati, että pyykit pestään eikä keittiössä ole
likaisia astioita.³

Paula pärjäsi. Se koudutti enemmän kuin mikään huume. Vaikka
hänellä oli taipumusta masennukseen, joka ilmoitti itsestään aika
ajoin, rikoksia tehdessä sitä ei miettinyt. Hän suoritti sen, mikä täy-
tyi, vastasi puhelimeen, oli tavoitettavissa, ajatteli, suunnitteli, toimi
ja onnistui. Se oli elämää hetkessä. Seuraavan päivän koittaessa saat-
taisi olla jo putkassa. Jos tätä mahdollisuutta ei sietänyt, ei voinut olla
rikollinen.

Ihmiset, joilla oli asema alamaailmassa, halusivat viettää aikaa
hänen kanssaan. Monet uskoutuivat hänelle elämästään. Raavaat
miehet kertoivat menneisyyden suruista. Monesti he olivat aivan eri-
laisia kuin kuulopuheiden perusteella voisi ajatella. Vähitellen Paula
oppi kuuntelemaan rivien välejä, huomaamaan karskien puheiden
takaa kuultavan kivun.

Jo lapsena Paula oli repinyt poliisiautosta kaltereita, tapellut
itseään vahvempien kanssa ja karannut viranomaisten käsistä.⁴
Hän ei kaihtanut väkivaltaa myöskään aikuisena. Jos häneen käy-
ttiin käsiksi, hän löi takaisin. Hän saattoi raivostua pelkästään siksi,
että joku yritti lähestyä häntä. Kähmijät saivat usein tuopista. Ehkä
siksi portsarit kyselivät: eihän Paula tänään tule tappelua?⁵ Ei, Paula
muistaa vakuutelleensa, vaikka eihän sitä voinut tietää. Tappelut oli-
vat hänelle osa ravintolakulttuuria.

Monet naisista, joiden Paula kuuli vehdanneen hänen puoliso-
densa kanssa, hän pahoinpiteli ja riisutti alasti. Sitten hän leikkasi
heiltä hiukset. Yleensä jutut eivät menneet eteenpäin. Asiat hoidet-
tiin keskenään kuin sukujen väliset verikostot.

Väkivallan arkisuutta ei ajatellut. Jos jokin alkoi vaivata, Paula
jatkoι, uppoutui tekemiseen. Pahoinpitelyn jälkiä kehossa kutsuttiin
sotavammoiksi.

Ongelmat hän selvitti omalla tavallaan. Poltti hankalan naapurinsa auton, kippasi kasan lantaa toisen ärsyttävän naapurin kodin eteen ja naulasi kolmannen oven ulkopuolelta kiinni. Muistaa naapurin valittaneen, että Paulan luona kävellään korkokengillä.

Kun tietyt rikokset olivat tehtyinä, maine kasvoi. Status teki elämästä helpompaa. Paulalla oli asunto, auto ja usein myös rahaa, ajoittain niin paljon, että sitä kannettiin muovikasseissa.⁶ Jääkaapista ei loppunut ruoka, ja vaatteet olivat siistit. Joskus hän majoitti kodissaan poliisia pakoilevia kavereitaan.⁷ Hän varasti, toisinaan tarpeeseen ja välillä huvikseen, tai ihan vain siksi, että vitutti. Eikä hän halunnut, että lapsilta puuttuisi mitään. Kerran Paula palkkasi itselleen turvamiehen, entisen sotilaan. Hän muistaa maksaneensa tälle 500 euroa päivässä.

Paikallisista poliiseista tuli tuttuja. Virka-asua käyttävistä ja KRP:n poliiseista siviilivaatteissa. Paula, he alkoivat kutsua häntä, etunimellä sukunimen sijaan. Ajan myötä Paula alkoi ajatella, että myös viranomaiset osaavat käyttäytyä kuin rikolliset, vaikka heitä ei sellaisiksi mielletty. Se tekisi omien tekojen oikeuttamisesta helpompaa vuosikymmeniksi eteenpäin.

Sinä vuonna Suomi liittyi Euroopan ihmisoikeussopimukseen.

Perjantaina kolmas päivä maaliskuuta vuonna 1989 aurinko nousi Helsingin päärautatieasemalla kello 7.12, Jammu Siltavuori houkutteli autoonsa kaksi tyttöä, *Helsingin Sanomat* uutisoi huumekasvien viljelyn lisääntyneen⁸ ja Paula joutui ensimmäistä kertaa Hämeenlinnan vankilaan.⁹

Hän oli 20-vuotias pienen lapsen äiti. Aikaisemmin hän oli saanut ehdonalaisia tuomioita moottoriajoneuvon luvattomasta käyttöön-otosta, rattijuopumuksesta ja vahingonteosta ja ollut kiinniotettuna useita kertoja. Nyt hänet tuomittiin törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä ryöstöstä. Sellissä ei ollut televisiota saati vessaa.

27. heinäkuuta Paula vapautui. Kolme päivää myöhemmin hän oli epäiltynä varkaudesta. Rikoskumppani oli sama mies, jonka kanssa hän myöhemmin saisi kolme lasta. Mies kertoi kuulustelupöytäkirjan mukaan: *Olin tavannut tytön puistossa yöllä ja muistan, että hänkin oli aivan lähellä kun lompakon otin, mutta hänellä ei ole käsittääkseni mitään osuutta asiaan. Mies ei ollut edes havainnut heti, että olin hänen lompakon vienyt, mutta kun hän viimein sen tajusi, hän selätti minut välittömästi. En voinut laittaa miehelle vastaan, sillä mielestäni peli oli selvä – Siltanen oli selätetty. En ole koskaan ollut väkivaltainen, enkä välittänyt yrittää edes karkuun, sillä pohjimmaisena tarkoitukseni oli, että hankin itseni putkaan, koska minulla ei ollut tiedossa yöpaikkaakaan. Olin hyvin humalassa: Olin juonut koko yön ja sitä edeltävän neljä kuukautta, mutta muistan jotakuinkin, mitä tapahtui.*¹⁰

Paulan toinen vankeustuomio oli vuoden, kymmenen kuukautta ja yhdeksäntoista päivää. Eri rikosnimikkeitä oli runsaasti. Pahoinpitely, rattijuopumus, törkeä rattijuopumus, lievä petoksen yritys, ajo-oikeudetta ajo, näpistys, viranomaisen erehdyttäminen, liikennerikkomus, varastetun tavaran kätkeminen, poissaolo oikeudesta vastaajana, haitanteko virantoimituksessa olevalle virkamiehelle, 42 päiväsakkoa...

Tuomion aikana Paula hakkasi sairaalakuntoon naisen, joka oli puhunut selän takana jotain.

Uhrin kuulustelupöytäkirjan mukaan Paula oli varastanut hänen sormuksensa ja kysynyt muilta paikalla olleilta naisilta, leikataanko sormi irti. Paula ei muista anastaneensa sormusta.

Mielestään hän keskittyi väkivallan tekemiseen.

Kun asiaa selvitettiin vankilassa, Paula muistaa vartijan sanoneen: kyllä Paula tiedän ettet sinä, mutta kerro nyt kuka. Paula vastasi kuka kuinkin: en minä voi, muuten minulle käy samalla tavalla. Kukaan osaston naisista ei kertonut Paulan syyllisyydestä, vaikka Paulan mukaan ”kaikki tiesivät”. Paulaa ei tuomittu. Hän muistaa tuomarin

todenneen: turpaan on tullut ja kunnolla, mutta syyllisestä ei ole tietoa – vankilassa taitaa vallita viidakon laki.

Muutamaa kuukautta myöhemmin Paula pääsi Järvenpään työ- ja vankisiirtolaan, joka toimi Keravan nuorisovankilan yhteydessä. Hän työskenteli ompelimossa ja keittiössä.

Vapautumiseen oli aikaa muutamia kuukausia, mutta asiat siviilissä vyöryivät eteenpäin.

Omat ja miehen. Yhteen loma-anomukseen hän kirjoitti vasemmalle kallistuvalla tekstauksella: *Olen sellaisessa hermopaineessa mieheni vuoksi, että en kestä täällä nyt vain odottaa, mitä kohta voi tapahtua hänelle. – Mieheni on todella siinä pisteessä, ettei pysty hoitamaan asioitamme sekä myös voi tehdä itselleen jotain peruttamatonta. Hän on puhelimessa sanonut minulle, ettei kestä, ja minun olisi tultava selvittämään tilannetta. – Lupaam noudattaa kaikkia lomaehtoja, kun nyt päästäisitte minut lähtemään. Toivon että keskustellette asiasta kanssani kahvitunnilla 9.00.*

Vartija kirjoitti johtajalle kirjoituskoneella: *Tehtäväni puolesta toivon Makkosen saavan loman. Pelkään hänen muuten hyppäävän aidan yli, josta tulisi vain lisä harmia.*

Keskiviikkona 10. maaliskuuta vuonna 1993 kello 21.30 Paulasta kirjattiin etsintäkuulutus.

Hän oli jättänyt palaamatta lomaltaan, joka oli päättynyt tuntia aikaisemmin. Poliisi otti hänet kiinni kaksi päivää myöhemmin. Paula kertoi myöhästymisen johtuneen miehensä asioista, joiden selvittäminen oli vienyt ylimääräiset pari päivää.¹¹ Siihen päättyi Paulan elämän ensimmäinen ja viimeinen avolaitostuomio. Kuusi päivää myöhemmin Pertti Tanskanen pyysi kirjeessään Kilpailuvirastoa selvittämään, onko Leppäkosken Sähkö Oy käyttänyt määräävää markkina-asemaansa väärin nostaessaan sähkön energia- ja perusmaksuja huomattavasti¹², *Helsingin Sanomat* kirjoitti poliisien pakkolomautuksista¹³ ja Paula joutui Hämeenlinnan vankilaan.

MILLAISET POLUT JOHTAVAT TELKIEN TAAKSE?

Naisvangit on kirja rikoksesta ja rangaistuksesta, ihmisestä rikoksen takana ja tapahtumista sen ympärillä. Se näyttää katkelmia hyvinvointivaltion näkymättömistä todellisuuksista, sieltä missä on totuttu selviämään keinolla millä hyvänsä.

Kirja on myös kuvaus laitoksista, vallasta ja sen käytöstä. Mikä vankilan tarkoitus on? Mitä on olla nainen miesten ehdoilla suunnitellussa vankilassa – osana vähemmistön vähemmistöä?

Laajaan taustatyöhön ja haastatteluihin perustuva kirja tuo naisvangit ja vankilaelämän lähelle. Kymmenien vankien kertomuksissa nousevat esiin epäreilut lähtökohdat elämään, traumat, suru ja katumus, mutta myös toivo ja halu aloittaa uudestaan puhtaalta pöydältä.

ISBN 978-952-388-071-9

9 789523 880719

WWW.SILTALAPUBLISHING.FI

KL 33.58

ISBN 978-952-388-071-9

GRAAFINEN SUUNNITTELU: ANTTI GRUNDSTÉN